

JEAN PIAGET

Teoman Durak

Deha üretmekte oldukça kısır sayılabilecek yüzyılımızın önde gelen üç beş yaratıcı ve çok çalışkan düşünüründen birini daha yitirdik.

1896'da Cenevre'de doğmuş olan Jean Piaget, çok genç yaşlarda uzun sürecek bir araştırmacılık serüvenine atılmıştır. İlk bilimsel makalesini on yaşındayken kaleme alıp yayımlatmıştır. Biyolojide 'Felsefe Doktoru' (PhD) unvanını aldığı anda henüz yirmi yaşındaydı. Uzun ve verimli ömrü boyunca biyolojide (özellikle yumuşakçalarla ilgili), eğitim biyolojisi ile psikolojisinde (özellikle zekânın gelişmesine ilişkin), toplum bilimlerinde, felsefenin de öncelikle bilgi ile bilim teorileri dallarında pek çok kalburüstü diye nitelenebilecek araştırmalar ile incelemelerde bulunmuştur. Sözü edilen alanlarda yazdıkları neredeyse saymakla bitmeyecek kadar kabarıklık bir yekûn tutar.

Piaget'nin giriştiği gözlemlerin tümü de, son tahlilde, belirli bir varsayımı temellendirmeye yöneliktirler : 'Canlıda, özellikle de insanda bilgi edinmeği olabilir kılan zihin etkinlikleri biyolojiktir'. Nitekim Immanuel Kant dahî baş eserlerinden «Salt Aklın Eleştirisi»nin bir yerinde (B578) insan davranışlarının, bu arada zihin etkinliklerinin, fizyoloji (biyoloji) kökenli olaylar olduklarına değinmiştir. Görüldüğü gibi, Piaget, Konrad Lorenz'le birlikte, Kant'ın bilgi öğretisinde merkezî bir yer tutan bilginin 'a priori' temeli sorununu teorik tartışma ortamında yeniden gündeme getirmiştir. Böylelikle günümüzde 'bilinemezlik' ile 'salt şüphecilik'e varan

'göreceliğ'e ('relativizm'e) karşı anlamlı bir tepkinin oluşup git gide yaygınlaşmasına önyak olmuştur. Yalnızca doğal ile toplumsal çevrenin 'azizlikler'ine terkedilmiş bireyin edineceği bilginin de önemli ölçüde 'kendisine göre' kalacağı ortadadır. Canlılar, bu arada da insanlar arasında hiçbir şekilde ortak bir taban yoksa, bilme çabasının ürünü olan 'bilgi'nin aktarılabilirliğinden, dolayısıyla, paylaşılabirliğinden söz edilemez. Bu da, öncelikle insanlık âleminde belirli bir yahut birtakım düzenlerin kurulmasını, böylelikle, insanların birarada yaşamalarını imkânsız kılar. İşte, insanda 'bilibilirliğin 'biyolojik' temellerine inilmesi çabaları, gerek bilgi gerekse bilim teoricieninin konu alanlarını da aşarak, en geniş anlamda, ahlâkı da çok yakından ilgilendirmeğe başlamışlardır.

Şurası da önemle belirtmeli : Jean Piaget, her ne kadar felsefi çıkış noktasını Kant'ta buluyorsa da, günümüz doğa bilimlerinin sundukları verilerin ışığında Kant'tan hatırı sayılır derecede ayrıldığı yerler yok değil. Biyolojik yönden birtakım ortak bilme 'imkânlar'ına sahip olan insan bireyleri, gerek soyaçekim (kalıtsal değişiklikler) nedeniyle gerekse ortam şartlarından (fizik, toplumsal ile bilimsel değişmelerden) dolayı, söz konusu 'imkânlar'ı zaman ile mekân içerisinde farklı şekilde 'kullanmışlar'dır. Bunun sonucunda, aynı olayların algısına yahut görgüsüne ilişkin bile olsa, birbirlerinden azçok değişik 'bilgiler' ortaya çıkmıştır. Ne var ki, bütün bu 'değişik bilgiler'i taşıyan insanlar arasında bilgi alışverişi sürüp gelmiştir. Çünkü 'bilme imkânları'nın genitiko-fizyolojik şartları belirlidir. Aralarında özden bir aykırılık yoktur. Şu var ki bu, bugüne değin böyle süregelmiştir diye yarın da öyle sürüp gidecek demek değildir. Kalıtsal yapıda çok köklü, pek yeğin bir değişiklik (mutasyon), 'belirli' 'bilme imkânları'm altüst edebilir.

Aristotelesinkisi gibi, Jean Piaget'nin deneyciliği de, 'ölü' cisimleri yığıştırmaktan ibaret kalan bir mekanikçiliği fersah fersah aşmıştır. O, laboratuvarda mikroorganizmalar üzerinde mekanik deneyler yapmaktan çok, canlıyı tüm diriliğiyle doğal ortamında gözlemlemeği yeğlediği, belki de ahlâkı bir ödev olarak kabul ettiği bile, söylenebilir. Jean Piaget, yukarıya kısaca aktarılmış bulunan felsefi düşüncelerinin kanıtını her şeyden önce olağanüstü bir sabır ve şefkatle izlemiş olduğu *yetişen insan yavrusunda* aramıştır. Bunu görmek için onun şu beş büyük eserine başvurmak yeter : «Ço-

cukta Dil ve Düşünce» (Türkçesi : Sabri Esat Siyavuşgil), «Çocukta Yargılama ve Akılyürütme» (Sabri Esat Siyavuşgil çevirisi : «Çocukta Hüküm ve Muhakeme»), «Çocukta Dünya Kavramı», «Çocukta Fizik Nedensellik Kavramı», «Çocuğun Ahlâk Yargıları».

Bütün alanlarla, bütün konularla hem genişliğine hem de derinlemesine ilgi kurmakla birlikte, hiçbir vakit sistem oluşturmağa yönelmemiş olması, Piaget'nin en önde gelen erdemlerinden sayılmalıdır. Onu böyle bir 'tuzak'a karşı korumuş olan etken, olaylar dünyasına kopmamacasına bağlanmış olmasıydı. İki tür felsefî, başka bir deyimle, teorik sorundan o, sadece baştan çözülebilirliği mantıkça belli olana eğilmiştir. Yine de, ele almış olduğu çözülebilirliği belli sorunlara bile, 'şimdilik' kaydıyla çözüm önermiştir. Araştırmalar zincirine son halkanın belki de hiçbir zaman koyulamayacağınm bilincini taşımıştır da ondan.

Avrupa medeniyetinin iki anayolunun —Lâtin ile Germen— keşiştiği bir kavşak yörede yetişmiş olmanın izlerine Jean Piaget'nin felsefesinde adım başına rastlayabiliriz. Bir yandan İtalyan ile Fransız geleneklerinin o akla yatkın, kuşatıcı, yaşamaya dönük sıcakkanlı insancılığı; öbür yandan da Alman düşüncesinin o alabildiğine duyarlılığı, derinliği, çetrefilliği ile loşluğu Piaget'nin felsefe yazılarına sinmiştir. Örnek mi? İşte bellibaşlı birkaç tane : «Felsefede Bilgelik ve Yanılsama», «Biyoloji ve Bilgi», «Genetik Bilgi Teorisi», «Beşerî Bilimlerin Bilim Teorisi»...

Teoman Durah

